

אורות השבוע

בשלה

י"ד שבט תשס"ד

גליון תורני
היוצא לאור ע"י
כולל זכרון שניאור

אור הלכה

בענין שכר שדכנות

הרב משה רוזנשטיין

בנוגע לענין תשלום שכר לשדכן, האריכו הפוסקים בכמה וכמה פרטים וחילוקי דינים הנוגעים למעשה.

פשוט הוא, שאם פיננו ההורים לשדכן ושאלו ממנו להשתדל לשדך בנם או בתם, והשדכן עשה את שלו ונתקיים הזיווג שחייבם לשלם לשדכן כל דמי שדכנות שתובע השדכן. ואפי' אם תובע השדכן שכר מחזיר גבוה, מ"מ, אם אכן יש שדכנים באותו מקום שנוטלים ג"כ תשלום גבוה כזו, חייבים לשלם מה שתובע. וזה משום, שיש לשדכן דין של פועל ששכרו בעל הבית, שאם לא קבעו השכר מראש, שידו על העליונה. לעומת זה, במקרה שהשדכן הציע את השידוך מנפשיה, בלי פניית ההורים לו קודם לכן, ואח"כ לא עשה השדכן כלום, שהם סידרו הפגישות בעצמם, וכו', אם השידוך הצליח ג"כ חייבים ההורים לשלם לו עבור עבודתו. אמנם קיים נ"מ בין שדכן זה לשדכן שההורים פנו לו מתחילה. דעיין בב"מ (קא.) שאם אחד ירד לשדה חבירו ועשה בו מלאכה, אע"פ שעשה כן בלי רשות הבעלים, אם השדה עשויה לטעת, חייב הבעל השדה לשלם לפועל עבור מלאכתו. אמנם אינו חייב לשלם לפועל כל מה שתובע ממנו, אלא חייב לשלם לו כפי השכר ההכי זול שנהוג במדינה זו, שיכול הבעל הבית לטעון שהיה יכול לקבל הנאה זו שעשה בעבורו הפועל במחיר פחות מזה. דין זו מובא להלכה בחו"מ (שע"ה:ג). ועיין ברמ"א חו"מ (קפ"ה:ז), וז"ל, "ראובן היה לו בית למכור ובא שמעון וסרסר [דהיינו "שידך"] למכרו ללוי... חייב ליתן לשמעון סרסרותו". וע"ש בביאור הגר"א (סק"ג) "טעמא דסרסור נוטל שכר אע"פ שלא שלחו והסרסור בא מעצמו, והוא משום דהוין כמו יורד לשדה חבירו ונטעה... וכן בסרסור כיון שהוא [הבית] עשוי למכור". א"כ לפי דברי הגר"א אין ההורים חייבים לשלם לשדכן אלא מדין "יורד", וא"כ אינו חייב לשדכן אלא כמחיר הזול במקום שהם. וכן הוא בפוסקים [עיין ספר משפטי התורה ח"ב סי' לא]. ואפי' אם השדכן אינו עושה שדכנות בתואר אומנות, ואפי' אם השדכן חבר להמשפחה, ואפי' חשבו ההורים שהוא הציע את השידוך רק כטובה וחסד ולא עלה על דעתם שיחייבו ממון עבור זה, אע"כ חייבים מדינא לשלם לו שכר שדכנות כדאיתא ברמ"א סי' רס"ד סו"ס ד'.

והנה עד כאן דיברנו על שכר שדכנות כאשר שדכן אחד עשה את כל ההשתדלות בהשדוך. אמנם קיימים מקרים רבים כאשר ב' או אפי' ג' אנשים השתדלו בהשדוך, ודנו הפוסקים בזה ג"כ, מי ומי המקבלים שכר, וכמה מגיע לכל אחד ואחד.

והנה הרא"ש בשו"ת (כלל ק"ה:א) כתב, וז"ל, "שמעון שהיה סרסור של ראובן למכור ביתו והלך אצל לוי ונתרצה לקנותו, ושוב לא רצה ראובן למכור ללוי כי אמר כי היה שונאו... ודאי אם אחר כך ראה הסרסור שהלך ומכרו ללוי... צריך ליתן לו [לשמעון הסרסור] שכרו". למד הרמ"א מזה [קפ"ה:ו] שאפי' אם המכירה נעשית ע"י סרסור

אחר, אע"כ חייב ליתן לשמעון סרסרותו. אמנם עיין בשו"ת נובי"ת (סי' ל"ז, מובא שם בפ"ת סק"ג) שכתב שיש לדון על פסק זו של הרמ"א. דכוונת הרא"ש הוא שאם מכר ראובן ללוי בעצמו, חייב לשמעון, כיון דזה ודאי הוי רמאות במה שאמר שלא רצה למכור בתחילה, משא"כ בנידון של הרמ"א, אולי הסרסור הב' "הטעים לו טעמים נכונים שלא יעכב המכר עבור השנאה", וא"כ לכאורה מן הדין שסרסור הב' שפיר יקבל שכר. ופסק שודאי הסרסור הב' מקבל שכר, ואפי' הרמ"א לא כיון שהסרסור הא' יקבל כל השכר, אלא כוונתו הוא שהסרסור הא' יקבל חלק מהשכר, ובא לאפוקי מההור"א שאין מגיע להא' כלום כיון שלא הצליח. ע"ש.

א"כ יוצא מזה שלשיטת הנו"ב (ואולי גם להרמ"א) אם הציע שדכן אחר שידוך למשפחה, אבל לסוף הוא לא היה יכול לשוות ב' הצדדים בעצמו, והשתדל שדכן אחר בסידור השידוך (ואין נ"מ אם פנו לשדכן הב' השדכן הא', או המשפחה, או אפי' אם הכניס את עצמו לטפל בהשדוך, כנ"ל) והשדכן הב' הצליח, בודאי חולקים השכר שדכנות ביניהם [עיין פ"ת הנ"ל].

אמנם לכאורה יש להקשות על פסק זה ממאמר חז"ל ידוע הנובע מפרשתינו. הגמ' בסוטה (ג:) מביא סתירה בפוסקים, דכתיב ויקח משה את עצמות יוסף עמו [שמות יג:יט] וכתוב ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם [יהושע כד:לב]. א"ד חמא בר' חנינא כל העושה דבר ולא גמרו ובא אחר וגמרו מעלה עליו הכתוב על שגמרו כאילו עשאו. וא"כ יל"ע בענינו – אם התורה מחשיב הגומר כאילו עשה את הכל למה באמת מגיע להמתחיל (השדכן הא') שום שכר? בשו"ת שב יעקב (סי' י"ג, מובא בפ"ת הנ"ל) הרגיש בזה, ומסביר באופן נפלא שיוצא ממנו נ"מ לדינא. דהנה לכאורה יש סתירה לגמ' סוטה הנ"ל, מילקוט תהילים מאמר תשי"ג, "מומור שיר חנוכת הבית לדוד" [תהילים ל', א], וכי דוד בנאו? והלא שלמה בנאו! אלא אמר הקב"ה הואיל וחשב לבנותו מעלה עליו הכתוב כאילו בנאו. ולכאורה צ"ע הרי שלמה המע"ה גמרו, ואמאי אינו מעלה עליו הכתוב על שגמרו כאילו עשאו? ותרץ החק יעקב את הסתירה ביסוד זה: יש ב' אופנים בשידוכים של ב' שדכנים שעסקו באותו שידוך. יש שהשדכן הא' הציע את השידוך והתחיל להשתדל בו ומשום איהו טעם לא הצליח לגמרו והצריכו עוד שדכן ב' כדי לגמור את השידוך. אבל עכ"פ בלי השתדלות הא' לא היה אפשר להב' לעשות את שלו, דמהיכא תיתי שהי מסק אדעת' שידוך זה כלל. אבל יש עוד אופן אחר, שאחר שהא' הציע את השידוך בא הב' בעצמו באותו עצה ממש, ואח"כ הוא גמר את השידוך. א"כ יוצא שהב', אפי' בלי הא', היה ביכולתו לעשות את כל השידוך מתחילה ועד סוף. בנידון כזה, פסק החק יעקב שאין מגיע לא' שום שכר שדכנות כי סוף כל סוף אין השתדלותו מעלה או מוריד כלל. משא"כ אם בלי הא' לא היה אפשרות לב' לעשות כלום, אז חולקים השכר.

וע"פ חילוק זה יישב את הסתירה בין הגמ' והמדרש: דגבי עצמות יוסף בלא התחלה דמשה היה ג"כ נתקיים בודאי אותו מצוה ע"י אחרים, משום השבועה שהשביע יוסף את השבטים, כדכתיב בסוף פסוק הנ"ל "כי השבע השביע את בני ישראל לאמר ... והעליתם את

עצמותי וגו'". וא"כ מצוה זו נקרא רק על שם הגומר כיון דאי לאו שקדם המתחיל היה הגומר נמי מתחיל. משא"כ בבנין בית המקדש דלא נקבע זמן קבוע לבנין, ואי לאו דהתעורר דוד לבנותו אפשר שלא היה מתעורר שלמה (כמו שלא התעורר שאול), לכך נקרא (לכל הפחות ג"כ) על שמו של דוד.

הרב רוזנשטיין מחברי הכולל, והוא עורך ומסדר את הגליון השבועי באנגלית אשר להכולל.

אור מקרא

"ויראה ה' עץ וגו"

הרב יששכר יהודה אהרמן

זיבאו מרתה ולא יכלו לשתות מים ממרה כי מרים הם וגו'. וילנו העם על משה לאמר מה נשתה ויצעק אל ה' ויראה ה' עץ וישלח אל המים וימתקו המים שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו". ובכלי יקר כתב דענין מי מרה לנסותם אם יהיו ראויין לקבל התורה. הדנה במכילתא איתא דיש אומרים שהעץ שהושלך למים היה עץ זית. ובביאור הענין כתב הכלי יקר וז"ל, "שהתורה תחילתה מרה, ונקראת תושיה שמתשת כוחו של אדם, ורז"ל אמרו למה נמשלה התורה לזית מה זית זה תחילתו מר וסופו מתוק אף ד"ת כן. והנה חולי הנפש הם כמו חולי הגוף, כי כמו שרוב חולי הגוף דרכם להתרפאות ע"י לקיחת עשבים מרים, ואם אין החולה מאמין אל הרופא ימאן לקבלם, כך בחולי הנפשות, שהיו ישראל חולים ע"י קניית אמונות רעות שקנו במצרים, רצה הקב"ה לרפואתם ע"י קבלת התורה שנמשלה לזית כי ראשיתה מרה כזית, ויש לחוש פן ואולי יהיה ישראל בלבם לאמר, איך יתכן לרפאות דבר מר בדבר מר, ע"כ הביאם ה' לידי נסיון והקרה לפניהם מי מרה שנמתקו בדבר מר. ובה נסה אותם האלוקים אם יאמינו שבכח אלוקי עשה משה את הדבר הזה או יאמינו ג"כ שעל ידי התורה יומתק מרירות הנפש, ואם יאמרו שבכח איזה לחש עשה הדבר הזה לא יהיו ראויין לקבל התורה. לכך נאמר ויראה ה' עץ, והיה לו לומר ויראהו, אלא ויראהו היינו שלמדו דרך התורה כמו שנאמר משלי (ד:ד) "ויראו ויאמרו לי יתמד דברי לבך שמור מצותי וחייה", וצוה לו לקחת עץ להיות דוגמא ומשל אל התורה שנקראת עץ חיים עכ"ל. והנה עלה בדעתו לבאר דוה דהתורה נמשלה לזית, היא ג"כ בדרכי קנינה, שדרכי קנין תורה נמשלה לדרכי אסיפת הזית להוציא שמן להדלקת המנורה, שהוא מכון נגד אור התורה כידוע. דהנה מבואר בפרק ט' דמנחות דשמן זית מגרגרן בראש הזית, ואחרי זה יכול לכתוש רק במכתשת כדי שלא יצא שמרים, ואחרי כל זה משתמשים רק בטיפה הראשונה הזכה ביותר. וגם יש דין שצריך להדליק עד שתהא שלהבת עולה מאליה. ויתבאר המשל לתורה בכל זה לפנינו. דהנה בגמ' ע"ז (ה:) שנינו "תנא דבי אליהו לעולם ישום אדם עצמו על ד"ת כשור לעול וכחמור למשאוי וכדכתיב יששכר חמור גרם,

וברש"י שם חמור בעל עצמות טובל עול תורה כחמור חזק שמטעינין אותו משא כבד, וזהו כיון שהוא בעל עצמות, ואיך מגיעים להיות בעל עצמות? זהו תחילת הגמ' לעולם ישום אדם עצמו וכו', כשור וכו' ואיך ימצא הכח בנפשו לשים עצמו? על זה בא המשל "מגרגרן בראש הזית", שהרצונות והשאיפות שלו יהיו בראש, שישאוף באמת לעלות במדרגתו, ואם יאמר אדם אין בכוחי לזה, על זה הגמ' ביומא (לה:) אומרת, הלל מחייב את העניים ר"א בן חרסום מחייב את העשירים וכו'. ולכאורה הגמ' שם צריכה עיון, איך הם יכולים לחייב את כל העולם כולו הרי היו במדרגה מאד גבוהה? אלא רואים מכאן יסוד, שכתוב כאן שכל בן אנוש יש לו הכוחות להגיע לזה, והם לא נולדו כך, אלא היה להם את השאיפות ועמלו והגיעו לזה ולכן הם מחייבים את כל העולם. אבל גם אחרי הרצון והשאיפות צריך לקיים בעצמו כותש במכתשת שזה העמל בתורה, וכמו דאיתא באבות פ"ו במ"ח דברים שהתורה נקנית, וזה במעוט שינה ואכילה וכו'. אבל צריך להזהר שלא יגיע למצב שיוצאים שמרים שאז זה פסול, והשמרים, זהו ההשפעות הרעות, וכמו שכתב הר"מ בהל' דעות שדרך ברייתו של אדם להיות נמשך אחר חבריו וכו', שהר"מ לומד שזהו בטבע האדם להיות נמשך, והעצה היחידה כותב הר"מ, זה להתדבק בתלמידי חכמים וללכת למדברות שהם הבתי מדרשות, וכמו דאיתא בקידושין אם פגע בך מנוול זה (היצה"ר) משכהו לביהמ"ד. ואחרי כל זה ודאי זוכה שתורתו תהיה זכה וטהורה כמו אותו טיפה של שמן, וכדאיתא במס' מגילה יגעת ומצאת תאמין, יגעת ולא מצאת אל תאמין. ואז יגיע גם לדרגה של "שלהבת עולה מאליה", אבל כל זה שכל הזמן יהיה במצב של להעלות, שיעמול להגיע לזה, והבא לטהר מסעיין אותו. והנה הרמב"ן בפרשת תצוה כותב דלהעלות נר תמיד קאי על נר מערבי דדולק לעולם, וחשבתי דאולי זה קאי על הבטחת ה' כי לא תשכח מפי זרעו שתמיד תהיה תורה מצויה בכלל ישראל. וזהו ויראה ה' עץ שזהו עץ זית שזה משל ללימוד דרכי קנין התורה, שבדרכים אלו יומתקו המים, ואין מים אלא תורה ואז נזכה להרגיש הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונופת צופים.

הרב אהרמן מחברי כולל זכרון אהרן, הכולל ערב למחנכים אשר להכולל.

לעילוי נשמת

הרב שמואל בן החבר יצחק מרדכי ע"ה למשפחת גראס הונצח ע"י חתנו ובתו משפחת ר' עקיבא שיק - מאנסי

המעוניינים להקדיש או להנציח "האורות השבוע" יפנו למשרד הכולל.